

Свою педагогічну систему Януш Корчак створював на основі логічного поєднання принципів медичного спостереження та аналізу особистісної дитячої поведінки у контексті життєдіяльності всієї спільноти. Такий підхід дав змогу польському педагогу обґрунтувати та втілити у практику педагогічні інновації, які не втратили актуальності й сьогодні.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Гайда Й. Проблеми гуманістичного виховання особистості в педагогічній спадщині Януша Корчака та Антона Макаренка: автореф. дис. ... канд. пед. наук: спец. 13.00.01 / Йоанна Гайда. – Київ, 2004. – 23 с.
2. Денисюк С. Проблема формування особистості у педагогічній спадщині педагога-гуманіста Я.Корчака: автореф. дис. ... канд. пед. наук: спец. 13.00.01 / С. Денисюк. – Київ, 2000. – 22с.
3. Зязюн І.А., Сагач Г.М. Краса педагогічної дії. – К., 1997. – 302 с.
4. Корчак Я. Як любити дітей. – К.: Рад. школа, 1976. – 159 с.
5. Кушнір В. М. Провідні гуманістичні ідеї творчої спадщини Януша Корчака у контексті розвитку вітчизняної педагогічної думки: автореф. дис. ... канд. пед. наук: спец. 13.00.01 / Валентина Миколаївна Кушнір. – Київ, 2004. – 22 с.

Диденко А.Н.

ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ СИСТЕМА ЯНУША КОРЧАКА

В статье отражены основные положения разноаспектного педагогического наследия выдающегося польского педагога Януша Корчака, которые в своей совокупности представляют четкую педагогическую систему. Автор в сжатом виде раскрывает такие составляющие системы Я.Корчака, как факторы формирования личности, педагогическое мастерство воспитателя, цели, задачи, содержание, методы, средства, формы и результаты взаимодействия педагогов и воспитанников.

Ключевые слова: педагог, гуманистическая концепция, образование, воспитательный процесс, педагогическая система

Didenko A.M.

THE PEDAGOGICAL SYSTEM OF YANUSH KORCHAK

The substantive thesis of various pedagogical inheritance of prominent Polish educator Yanush Korchak that in the totality present the clear pedagogical system is reflected in the article. The author in the compressed form exposes such components of Yanush Korchak's system as factors of forming the personality, pedagogical skill of the educator, aim, task, maintenance, methods, facilities, forms and results of cooperation of teachers and pupils.

Key words: educator, humanistic conception, education, educational process, pedagogical system.

УДК 378.1

Кравченко Т.В.

ПРАКТИЧНА РЕАЛІЗАЦІЯ ЗАВДАНЬ СТАТЕВОГО ВИХОВАННЯ ШКОЛЯРІВ У 20-30 РР. ХХ СТ.

У статті розглянуто діяльність школи та громадськості щодо розв'язання завдань статевого виховання школярів у 20-30 рр. ХХ ст. Автором висвітлено підходи до статевого виховання молоді у шкільних навчальних програмах та дитячому комуністичному русі.

Ключові слова: школа, статево виховання школярів, гігієнічні навички, піонерський рух.

Сучасний світ переживає докорінну зміну підходів до проблеми формування всебічнорозвиненої творчої особистості, що актуалізує нагальну потребу підвищення ефективності всіх напрямів виховання, зокрема і статевого, у сучасному навчально-

виховному процесі школи, сім'ї та громадськості. Водночас соціально-економічні та політичні перетворення породжують протиріччя між вимогами до статевого виховання молоді й неспроможністю більшості соціальних інститутів (сім'ї, навчальних закладів тощо) повноцінно виконувати свої виховні функції. Тому формування статевої культури особистості сьогодні є проблемою як психолого-педагогічною, так і загальнодержавною. Пошук оптимальних шляхів її розв'язання зумовлює необхідність звернення науковців до вітчизняного історико-педагогічного досвіду щодо теорії і практики статевого виховання школярів.

Сьогодні в Україні питанням статевого виховання дітей та молоді присвячена численна низка наукових праць, монографій, дисертаційних досліджень (Т. Говорун, М. Гриньова, І. Кон, В. Кравець, О. Кузнєцова, А. Нагорна, О. Рибалка та ін.). Проте вивчення історико-педагогічного досвіду з означеного питання лишається недостатньо вивченим. Тому за мету публікації ми поставили розкриття основних шляхів практичної реалізації завдань статевого виховання школярів у 20-30 рр. ХХ ст. Визначена мета вимагає висвітлення таких завдань: 1) дослідити шкільні навчальні програми щодо реалізації статевого виховання учнів; 2) розглянути зміст діяльності дитячо-юнацьких громадських організацій у справі формування міжстатевої поведінки молоді.

Соціальні факти та явища початку 20-х рр. ХХ ст. (раннє статеве життя, статеве розпуста, дитяча проституція та ін.) поставили перед тогочасною школою гостру необхідність проведення статевого виховання учнів. Реалізація завдань, визначених ученими-педологами, відбувалась у школі через упровадження нових навчальних програм, підручників та посібників з різних навчальних дисциплін.

Так, у Проєктах програм для ІІ-го концентру шкіл ІІ-го ступеня (1926) на 9-му році навчання в темі „Фізико-хімічні основи життя” передбачалось вивчення школярами процесу розмноження клітин (статеве і позастатеве) та ознайомлення з механізмами розмноження. Під час розгляду цієї теми часткова увага приділялась ознайомленню учнів з особливостями процесу розмноження в людини, до того ж окремо наголошувалося на важливому значенні соціального середовища у зазначеному процесі [8, с. 22].

У Програмах для сільських і міських шкіл І-го концентру (1928) на 4-му році навчання з курсу природознавства в циклі „Нежива природа, рослини, тварина та людина” містилися початкові знання про розмноження у рослинному та тваринному світі, еволюцію рослин і тварин, штучний та натуральний добір, значення спадковості [8, с. 103].

У курсі гігієни (4-й рік навчання, цикл „Природа людини (анатомія й фізіологія), загальна гігієна і санітарія, соціальна гігієна”) на розгляд учнів виносилися питання охорони матері та дитини, її завдання на селі й у місті, визначалась роль громадських організацій у цій справі [8, с. 112].

Проблеми вивчення основ статевої гігієни, питань охорони материнства та дитинства знайшли відображення у Програмі з природознавства (1930) для 6-го року навчання в темі “Розвиток людини” [8, с. 22].

На наш погляд, такий спосіб подання навчального матеріалу повністю співпадав із педологічним розумінням соціально-біологічної природи статевого виховання дітей та молоді й давав змогу школярам отримувати знання щодо статевого життя людини в процесі вивчення суспільствознавчих та природознавчих дисциплін, не відокремлюючи статеве виховання у самостійний напрям навчально-виховної роботи.

Ще одним напрямом діяльності щодо реалізації завдань статевого виховання школярів ми вважаємо формування почуття товарищескості між хлопчиками та дівчатками, піднесення місця та ролі жінки в суспільстві. Варто зазначити, що вказана проблема емансипації жінки у 20-30 рр. ХХ ст. набула особливої гостроти й актуальності у процесі антирелігійної пропаганди. Так, якщо на початку ХХ ст. жінка традиційно знаходилася у підкореному становищі, що найяскравіше проявлялося у патріархальному характері родинно-сімейних стосунків із необмеженою владою чоловіка, то державна політика радянського уряду була спрямована на викорінення застарілих стереотипів жіночої поведінки, руйнування

патріархальної традиції, формування міжстатевих стосунків на засадах рівності та товарищескості.

У 30-ті роки зміст виховного процесу загальноосвітньої школи змінює орієнтацію на формальні цілі навчання, підкорення діяльності шкільної мережі політичним потребам держави.

На цьому етапі виховні завдання школи у статевій сфері зосередилися переважно на аспектах формування моральних понять про кохання, шлюб та сім'ю при комунізмі (в процесі вивчення шкільних предметів суспільствознавства, літератури, історії, Конституції СРСР); ознайомленні з питаннями шлюбно-сімейних відносин у соціалістичному суспільстві (під час позакласних занять за допомогою лікарів, батьків, громадськості); розвитку та зміцнення почуттів товарищескості, дружби, колективізму між хлопчиками та дівчатками (під час спільної суспільної діяльності). Але зазначені напрями не враховували статеві особливості дітей, а отримані знання досить слабо пов'язувалися з життям.

Вагомим чинником виховання дітей та молоді взагалі, і статевого виховання зокрема, у період 20-30 рр. ХХ ст. виступив комуністичний дитячий рух.

Винятково важливе значення дитячого руху у виховній роботі школи визнавалося державними діячами, педагогами, педологами, у матеріалах з'їздів та конференцій. Так, у Резолюції Першого загальносоюзного вчительського з'їзду (1925) наголошувалося, що "...дитячий рух виступає найкращою формою комуністичного виховання" [9, с. 178]. А, наприклад, теоретик та методолог піонерського руху Н. Крупська вважала, що „піонерський рух має велике значення: він охоплює дитину в тому віці, коли ще тільки формується людина, розвиває суспільні інстинкти дитини, допомагає становленню в них суспільних навичок та суспільної свідомості” [7, с. 214].

Серед нововведень дитячого руху по відношенню до дитячого середовища сучасники називали такі положення:

- це організація не для дітей, а самих дітей;
- піонерський рух всебічно охоплює життя дитини, а не окремі його частини;
- не існує жодних протиріч між прагненнями, інтересами та спільною метою дорослих робочих, трудящих та інтересами пролетарських дітей;
- дитячий рух має величезний розмах (охоплює цілий світ) [6, с. 87].

Основним завданням усієї трудової, культурної та оздоровчої діяльності піонерських загонів виступало виховання навичкам громадськості та колективізму. У піонерській організації діти привчалися спільно діяти, виховувати у своїх членів інстинкти колективізму, потребу ділити радощі і горе з товаришами, не відокремлювати своїх інтересів від інтересів колективу, підкоряти свої бажання волі більшості та ін. Якнайкраще цьому сприяло спільне навчання, виховання та інша позашкільна діяльність представників протилежних статей.

Н. Крупська підкреслювала, що вступати у піонери дівчатам не менш важливо, ніж хлопцям: „треба, щоб з ранніх років дівчата звикли перебувати в одних організаціях з хлопцями, звикли бути з ними на товариській нозі; це має велике значення для подальшого розвитку дівчат, та і хлопців також” [7, с. 202]. Саме тому педагоги та науковці 20-30 рр. ХХ ст. (Є. Абрамсон, А. Залкінд, Н. Крупська, М. Рубінштейн та ін.) убачали в піонерській організації могутнє джерело формування правильної статевої поведінки підростаючого покоління, оскільки „піонерство дає цінний напрям інтересам дитини, замість статевих запитів дає їй низку соціально корисних завдань, що цілком захоплюють дитину” [1, с. 41].

Виключну роль дитячого руху у правильному статевому вихованні молоді підкреслював професор М. Рубінштейн, „надзвичайно цінні педагогічні риси” він знаходив у тому, що дитяча організація:

- не дозволить статевому почуттю ізолюватися у тваринному вигляді;
- до потрібного часу замінить це почуття різноманітними захопленнями та яскравими інтересами [10, с. 256].

Великого виховного значення дитячому руху у справі статевого виховання молоді надавав і А. Залкінд: „з ранніх років розвиваючи революційні ідеали, наукову гостроту,

товариський дух, бойовий героїзм, організованість, рівність у відносинах статей, загартовуючи фізично підростаючий організм, – молода комуністична організація візьме під безумовний контроль статеve життя юних будівників революції, оздоровить, організує, виправить його...” [5, с. 57]. Учений зауважував, що спільна діяльність хлопчиків і дівчаток „...при спільних ідейних цілях, під керівництвом законів піонерів, загальної моралі” допоможе створити „світовідчуття статевої рівності, коли думки про закоханість, любовно-статеve задоволення приходять значно пізніше, проявляються м’якше і тому не вносять розладу в ідейно-товариській зв’язок дітей” [4, с. 36].

Норми та правила статевої поведінки юних піонерів визначалися відповідно до загальної спрямованості дитячого руху. Вони розчинялися у спектрі виховних завдань піонерської організації. Про очікуваний результат такої діяльності можна дізнатися із законів, які зобов’язують кожного піонера бути:

- вірним робітничому класу та комунізму;
- другом та братом кожному іншому піонеру та комсомольцю;
- чесним і правдивим, тримати слово;
- дисциплінованим;
- помічником у будівництві комуністичного суспільства;
- працелюбним і поважати працю;
- чистим у думках, словах і вчинках.

Такі настанови мали сприяти формуванню дисциплінованої, відповідальної особистості, життєві інтереси та потреби якої повністю б співпадали з інтересами та потребами розбудови молодого соціалістичної держави.

Водночас існували правила для піонерів як не слід поводитися, встановлювався певний перелік шкідливих звичок, яких слід уникати у повсякденному житті:

1. Не ходи зігнувшись, опустивши голову, а тримай своє тіло рівно, а голову високо.
2. Ніколи не тримай руки в кишенях і не торкайся без потреби прихованих частин свого тіла.
3. Не берися за надмірно важку для тебе справу.
4. Не читай та не пиши при слабкому освітленні або в сутінках; під час читання роби перерви та давай відпочинок очам.
5. Не сиди за уроками зігнувшись або боком. Тримай корпус рівно.
6. Не вибігай роздягнутим або спітнілим на вулицю.
7. У разі симптомів захворювання одразу сповісти лікаря.
8. Під час будь-якої роботи не доводь себе до перевтоми.
9. Вітаючись з товаришами, використовуй звичай піонера, а не тисни руку – цим шляхом часто передаються захворювання.
10. Не давай себе цілувати, особливо у губи, незнайомим: через поцілунки також можна заразитись.
11. Чистим має бути не лише твоє тіло, а й мова, тому не забруднюй її брутальними та непристойними словами.
12. Піонери з піонерками мають жити дружньою товариською сім’єю, не відчужуючись один від одного. Насміхатися над дівчатами та задирати їх – не гідно піонера [2].

Незважаючи на широку теоретичну розробленість проблеми, слід відзначити недостатню практичну діяльність щодо реалізації завдань статевого виховання юних піонерів. Так, окремі учасники піонерського руху на сторінках педагогічних видань підіймали питання про ігнорування проблем статевого виховання дітей у масовій виховній роботі. Деякі з них ділилися власним досвідом щодо організації статевого виховання і пропонували на широкий загальний орієнтовні теми бесід з піонерами:

- Яка різниця між хлопчиками та дівчатками. Як виховували раніше, як зараз і чому.
- Як розмножуються рослини, птахи, риби та людина.

- Шкідливість випадкових ударів по статевих органах, як необхідно оберігати статеві органи та підтримувати їх чистоту.
- Як дозріває людина, яке значення це має для майбутнього покоління.
- Що шкідливо у період дозрівання (особливо дівчатам): стрибки, ненормальна фізкультура, утримування сечі та ін.
- Як не слід спати (чи накриватися з головою, не лягати на м'яке, не класти поряд себе тварин, не їсти багато перед сном і т.ін.).
- Що означають слова „гуляти”, „одружитися” (звідки вони пішли, шлюб церковний та громадянський, як виходили заміж раніше: з посагом, купівля-продаж жінки, як чоловік дивився на жінку, місце жінки в суспільстві, становище у сім'ї).
- Які хвороби бувають і від чого (сифіліс, неврастенія, онанізм, які діти народжуються від хворих і т. ін.).
- Що означає брутально лягтися. Одночасно порівняння та опрацювання піонерських звичаїв. Хто та чому лається, алкоголізм, культурна відсталість, рабство та ін.
- Як ми маємо обговорювати питання статевого характеру (взаємна довіра, недовіра, пуста сором'язливість, розмови дорослих та ін., все це слід обговорювати колективно) [3, с. 28].

Отже, у межах піонерської організації, разом з елементарними гігієнічними навичками, основами здорового способу життя, у школярів прагнули розвинути форми спільної діяльності хлопчиків та дівчаток, сформувати дружньо-товариське ставлення до представників протилежної статі.

Таким чином, практична реалізація завдань статевого виховання школярів у період 20-30 років ХХ ст. відбувалася у межах школи, громадських об'єднань та організацій.

Цілеспрямовані зусилля школи у напрямі статевого виховання були неефективними через фрагментарність викладу навчального матеріалу, низький рівень професійної підготовки вчительських кадрів, надмірну політизованість шкільних програм. У шкільному навчанні 20-30 років ХХ ст. школярам надавались елементарні знання про анатомію і фізіологію організму, основи гігієни, відомості про особливості вагітності, охорону дитинства та материнства.

Проблеми статевого виховання школярів вирішувалися в діяльності громадських організацій та піонерського руху. Розв'язання проблем статевого виховання у межах піонерської організації носило переважно гігієнічний характер, формувало основи комуністичної моралі, згідно з якою представники протилежних статей у своїх міжстатевих стосунках мали керуватися почуттями товариськості та відповідальності.

Проте виховний потенціал зазначених організацій у справі розв'язання завдань статевого виховання дітей та молоді не був використаний повною мірою.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Абрамсон Е. О половом воспитании / Е. Абрамсон // Друг детей. – 1925. – № 9. – С. 39–42.
2. Василевский Л. М. Гигиена пионера / Л. М. Василевский. – М.: Новая Москва, 1926. – 64 с.
3. Ганьшин Н. Один из группы назревших вопросов / Н. Ганьшин // Вожатый. – 1924. – № 9/10. – С. 26–29.
4. Залкинд А. Б. Половой вопрос в условиях советской общественности / А. Б. Залкинд. – Л., 1926. – 128 с.
5. Залкинд А. Б. Революция и молодежь / А. Б. Залкинд. – М., 1924. – 63 с.
6. Зорин А. Детские дома и детское коммунистическое движение / А. Зорин // Нар. просвещение. – 1925. – № 1. – С. 86–97.
7. Крупская Н. К. Пионерское движение / Н. К. Крупская // Нар. просвещение. – 1925. – № 3. – С. 16–18.
8. Проекты программ для второго центра школ второй ступени. – М.: Стеклография и-та Востоковедения, 1926. – 162 с.

9. Резолюции Первого Всесоюзного Учительского Съезда // Нар. просвещение. – 1925. – № 2. – С. 169–186.
10. Рубинштейн М.М. Психология, педагогика и гигиена юности / М. М. Рубинштейн, В. Е. Игнатъев. – М., 1926. – 264 с.

Кравченко Т. В.

*ПРАКТИЧЕСКАЯ РЕАЛИЗАЦИЯ ЗАДАЧ ПОЛОВОГО ВОСПИТАНИЯ ШКОЛЬНИКОВ
В 20-30 ГГ. XX ВЕКА*

В статье рассмотрена деятельность школы и общественности в решении задач полового воспитания школьников в 20-30 гг. XX века. Автор осветила подходы к половому воспитанию молодежи в школьных учебных программах и детском коммунистическом движении.

Ключевые слова: школа, половое воспитание школьников, гигиенические навыки, пионерское движение.

Kravchenko T.V.

*SEXUAL EDUCATION'S OF SCHOOLCHILDREN PRACTICAL REALIZATION
IN 20-30 YY OF XX CENTURY*

In the article is considered activity of school and public in the decision sexual education's of schoolchildren tasks in 20-30 XX of century. Author is lighted up approaches to sexual education of young people in school tutorials and child's communist organization.

Key words: school, sexual education of schoolchildren, hygienically skills, pioneer organization.

УДК 37.017.92

Невмержицька О.В.

***РОЗВИТОК ЦІННІСНИХ ІДЕЙ У ВІТЧИЗНЯНОМУ ОСВІТНЬОМУ
ПРОСТОРІ ПЕРШОЇ ПОЛОВИНИ ХІХ СТ.***

У статті проаналізовано педагогічні цінності, актуальні для вітчизняного освітнього простору першої половини ХІХ ст. Доведено, що на Лівобережжі їх розвиток відбувався у контексті офіційної освітньої політики, що базувалася на принципах “самодержавності, православ’я та народності”. На Правобережжі освітні ідеали обґрунтовувалися як у працях українських, так і польських діячів, які працювали на цих землях.

Ключові слова: цінності, ціннісні ідеї, освіта, освітній простір.

Сучасні педагогічні реалії актуалізують дослідження проблеми ціннісних пріоритетів Українського суспільства. З одного боку, освіта надзвичайно чутлива до суспільних цінностей, а з іншого, – покликана формувати ціннісні орієнтації кожної особистості. Вона повинна бути готовою функціонувати в аксіосфері сучасного суспільства, але водночас, – працювати на перспективу, прищеплювати підростаючій особистості ті вартості, які допоможуть їй жити, працювати та творити майбутнє своєї Батьківщини.

У різні епохи у суспільствах домінували різні системи вартостей, що було пов’язано з впливом філософських, політичних систем, релігії тощо. Їх зміна уможливорює простежити еволюцію аксіологічних ідей та окреслити перспективи їхнього розвитку. Крім того, дослідження історичного розвитку ціннісних систем дає змогу також виокремити з минулого досвіду ті важливі ідеї, які можуть залишатися актуальними та важливими для сучасної педагогіки.

Ціннісні засади вітчизняної освіти стали предметом досліджень І. Беха, О. Вишневецького, В. Галузинського, М. Євтуха, П. Ігнатенка, І. Зязюна, К. Корсака,